

RIJEČ

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historiju

Broj 58
Godina XXIX
Novembar, 2024.
[str. 239-258]

© Monos 2024

Priče

(izbor)

Hajrudin Bujukalić

Urednička napomena: Hajrudin Bujukalić (1908.-1977.), rodom iz Kozluka, jedan je od osnivača Narodne biblioteke u Gračanici, gradu u kome je proveo dio svoje mladosti, u porodici starije sestre Zulfiye ud. Prohić. Pohađao je Šeriatsku gimnaziju u Sarajevu, skupa sa dvije godine starijim Mustafom Kamarićem i još nekoliko Gračanlija, koji su se također okupili oko Muslimanskog đačkoga kluba, osnivajući kulturno-prosvjetno društvo Narodnu biblioteku. Bujukalić je bio društveno aktivan i u Sarajevu, a iskazivao je i osobit dar za književnost, kako poeziju, tako i prozu. Bio je predsjednik Literarnog udruženja učenika Šeriatske gimnazije, kao i urednik učeničkog lista "Budućnost".

Godine 1928. izdao je zbirku pjesama "Sutoni", a objavljivao je poeziju i prozu i u više časopisa i listova: "Gajretu", "Narodnoj uzdanici", "Literarnoj štampi", "Novom vremenu"... Pisao je i objavljivao u vremenu od 1927. pa do 1930. godine, a na njegovo stvaralaštvo osvrnuli su se i neki od tadašnjih pisaca poput Huseina Dubravića Đoge, Mustafe Grabčanovića, te Ismeta Žunića.¹ Nažalost, poslije završetka srednje škole (1930.) i odlaska na studij šumarstva u Beogradu, napustio je književno stvaralaštvo, javljajući se kasnije samo publicističkim i stručnim radovima. Izrastao je u vrsnoga stručnjaka iz oblasti šumarstva, a konac radnoga vijeka je dočekaao kao profesor Šumarskog fakulteta u Sarajevu.

¹ Ph. [Podhumski = Husein Dubravić Đogo], "Sutoni", *Novi behar*, god. II, br. 10, 15.09.1928., str. 159; Mustafa H. Grabčanović, "Naši koji dolaze", *Novo vrijeme*, god. I, br. 24, 19.10.1929., str. 2; B.B. Jalski [Ismet Žunić], "Naši književni juniori", *Islamski glas*, god. II, br. 25, 03.04.1936., str. 8.

Kao pisac i pjesnik je, međutim, bio potpuno zaboravljen. Na taj dio njegovog života i djela ukazao je "Gračanički glasnik", u maju 2021. godine, u svom 51. broju. Objavili smo šest Bujukalićevih pjesama i dvije priče,² a o njegovom životu i književnom stvaralaštvu pisao je naš saradnik i kolega Marko Matolić.³

Obilježavajući stoljeće od osnivanja Narodne biblioteke u Gračanici, ponovo se vraćamo Hajrudinu Bujukaliću, donoseći nekoliko njegovih priča.

Na kraju, napominjemo da je – poput mnogih drugih pisaca iz tog vremena, i Hajrudin Bujukalić neke svoje priče i pjesme pisao na ekavici, u skladu sa tada prevladavajućim estetskim normama, a i širim kulturno-političkim kontekstom. Ovdje donesene priče prenijeli smo bez ikakvih lektorsko-korektorskih intervencija, jezikom i stilom kako su objavljene – uz ispravke svega nekoliko očiglednih tipografskih grešaka.

Editorial Note: Hajrudin Bujukalić (1908-1977), originally from Kozluk, was one of the founders of the National Library in Gračanica, a town where he spent part of his youth, living with his older sister Zulfija Prohić. He attended the Sharia High School in Sarajevo alongside his two years older Mustafa Kamarić and several other residents of Gračanica, who also gathered around the Muslim Student Club to estab-

lish the cultural-educational society, the National Library. Bujukalić was socially active in Sarajevo as well and showed a particular talent for literature, both poetry and prose. He served as president of the Literary Association of the Sharia High School students and as editor of the student magazine "Budućnost" (Future).

In 1928, he published a collection of poems titled "Sutoni" (Twilight) and contributed poetry and prose to various magazines and newspapers: "Gajret," "Narodna uzdanica," "Literarna štampa," "Novo vreme," and others. He wrote and published from 1927 to 1930, and some contemporary writers such as Husein Dubravić Đoga, Mustafa Grabčanović, and Ismet Žunić commented on his work.⁴ Unfortunately, after graduating from high school in 1930 and moving to study forestry in Belgrade, he abandoned literary creation, later appearing only with journalistic and professional works. He grew into a distinguished expert in forestry and spent the latter part of his career as a professor at the Faculty of Forestry in Sarajevo.

As a writer and poet, however, he was completely forgotten. The "Gračanički glasnik" highlighted this aspect of his life and work in May 2021, in its 51st issue. We published six of Bujukalić's poems and two stories⁵, and our collaborator and col-

2 *Izbor iz opusa Hajrudina Bujukalića*, Gračanički glasnik, god. XXVI, br. 51, 2021., str. 165-172.

3 Marko Matolić, *Hajrudin Bujukalić – zaboravljeni gračanički pisac*, Gračanički glasnik, god. XXVI, br. 51, 2021., str. 157-164.

4 Ph. [Podhumski = Husein Dubravić Đogo], "Sutoni", *Novi behar*, god. II, br. 10, 15.09.1928., str. 159; Mustafa H. Grabčanović, "Naši koji dolaze"; *Novo vrijeme*, god. I, br. 24, 19.10.1929., str. 2; B.B. Jalski [Ismet Žunić], "Naši književni juniori"; *Islamski glas*, god. II, br. 25, 03.04.1936., str. 8.

5 *Izbor iz opusa Hajrudina Bujukalića*, Gračanički glasnik, god. XXVI, br. 51, 2021., str. 165-172.

league Marko Matolić wrote about his life and literary output.⁶

In marking the centenary of the founding of the National Library in Gračanica, we return to Hajrudin Bujukalić, presenting several of his stories.

Finally, we note that, like many other writers of his time, Hajrudin Bujukalić wrote some of his stories and poems in the Ekavian dialect, in line with the prevailing aesthetic norms and broader cultural-political context of the time. The stories presented here have been transcribed without any editorial corrections, in the language and style in which they were published—along with corrections of a few obvious typographical errors.

PRVI DAN SVADBE

Letno podne pritislo naše stare mahale, a sunce pripeklo pa peče, peče da mozak u lubanji proključa. Od njega su se zagrejale široke avlije i izrovana kaldrma da se po njoj ići ne može. Samo iz Memišagine avlije granata jabuka prosipa po sokaku svoj ugodni hlad, a tihi povjetarac što se diže otud sa Bojne i Radača rashlađuje sparne mahale. Visoke munare blešte u prosutom sunčanom zraku. I nova česma po malo curi i voda joj se razleva niz ispunjeno korito. Zahidov mlin zastao i ne uznemiruje prolaznike svojom dosadnom lupnjavom.

Tišina je. Samo iz Huskine avlije dopiru glasovi pesme devojaka koje na bunaru levaju vodu.

“Škripi đeram, ko je na bunaru;
Na bunaru Mina materina”.

Ovi su se glasovi mešali sa veselim kikotom i gubili tamo negde iza visokih taraba. A u Novoj mahali veselo je kao nikad pre. A kako i ne bi? Ženi se jedinac Ibrage Husića sa Bidom Muminaginom. Sila se sveta sakupilo pred njihovom kućom, a cela se mahala ispunila pesmom devojaka i vriskom momaka. Još u rano jutro, otišlo je mnogo kola i fijakera po mladu, a pred podne je otišao čak i gazda Milkanov auto.

A u avliji sve se užurbalo. Kuća vri svetom. Šerbe se muti, spravljaju se razna jestiva. Nije šala, pet će se sofru da postavi, jer Ibraga ne želi da mu se kasnije prigovara da je bio cicija. “Jedno sam samo odhranio pa hoću za života da od njega veselje dočekam”, češće puta znao bi reći Ibraga. A Bog je dao, kuća je puna svega. Za vreme rata starac se nije nikuda makao, pa je cio imetak očuvao. Neke su grešne duše čak govorile da je Ibraga i mnogo šverca sa “Švabama” napravio, jer je u ono doba bio muhtar, pa mu je sve išlo na ruku. Ali to su samo zli jezici iz zavisti blebetali, a svaki pametan čovek to bi poricao, jer su Husići od vajakada bogati bili.

Avlija vri životom. Sakupilo se mnogo devojaka, a Aza uhvatila harmonike pa sve ječi. Kolo se tresu. Uzavrela krv u mladim srcima, a mladost nadima grudi. Devojke poskakuju, a đerdani im se tresu na belim vratovima. Lica im se zažarila i dobila izgled istom procvetalih ruža. A

⁶ Marko Matolić, *Hajrudin Bujukalić – zaboravljeni gračanički pisac*, Gračanički glasnik, god. XXVI, br. 51, 2021., str. 157-164.

momci opet provalili u avliju, pa se skupili oko kapije, jer im ne daju devojke u kolo. Neki se povešali po tarabama, pa samo po koju dobace.

“Đe si bona, evo ti barona, makni plecima evo ti hećima. Sve si mi na umi k'o beg hanumi”, dobacuje Atif Mujkanović Fahri Mušanovoj. “Trehni, trehni nek' otpadne, al' i meni nek' ostane”.

“Mući, hajde kući”, zadirkuju ludog Muju, a on se razvikao i kamenjem lupa u tarabe. I Ajka ašcija razletela se po avliji i više na posluhu. Neko joj dobacuje: “Ajko bona, što su ovo naše cure nešto plaho zajordamile”. “A bogme, sinko, kako nisu među vama takvim i podivljale”, otkresa im u šali Ajka. “E baš nas nasamari”, viknuše momci, a devojke se samo među sobom zadovoljno smeškaju.

Na jedanput sve prekidoše pucnji iz pušaka. Sve istrča iz avlije.

– Iha-a !

– Mašala-a!

– Eto svatova-a! – Eno ih u onom vrtlogu prašine što se diže ispod kopita besnih atova i točkova kola i automobila.

– Mašala-a! – Evo Juse haberdžije ide na muštuluk Ibraginim. Trče deca u kuću da i oni ugrabe koji dinar. Sve se ustrčalo. Prozori i tarabe iskićene su nagizdanim devojkama da se čoveku mili pogledati. Pa kako i neće. Ženi se Jusuf Ibragin najlepší i najbogatiji momak u kasabi. Skupice se sveta i sa strane. Biće i momaka iz grada, pa se može koja kome od njih i dopasti. “Uh, bona, biće i činovnika, priča mi Zejna Sinanagina”, uzvikuje Zineta i tiho zapevuši: “Hoću činovnika, vesela mu dika”.

– Aha-a!

– Ehe-e!

Sve se užurbalo. Trka na sve strane. Iz oblaka prašine izbijaju konjanici, a na konjima im se lepršaju vezene čevrme. Evo i auta s mladom. Stadoše pred kapijom. Izvode mladu. Na vratima su poredani džugumi vode koje mlada proleva da bi se njenim dolaskom i beričet u kuću prosuo. Mladoženja preprečio ruku na vratima da se ispod nje mlada provuče, kako bi mu uvijek pokorna i poslušna bila, jer čovek valja da bude u kući gospodar a ne žena.

Mladu vode u sobu i smeštaju u jedan ugao da dvori. Takav je običaj. U sobu dolazi staro i mlado da vide nevestu. Ona stare ljubi u ruku a mlađim se smeši.

– Šerbe!

– Kamo šerbe! – uzvikuju momci. Iznose im se ibrici sa šerbetom.

– Oh, ala je slatko!

– Sa šećerom, brate, a ne s medom k'o onomadne u Beće Šaćirova – uzvikuje Ramo kafedija. Ibrici se prazne i ponovno pune. Nek se napoji svet i dobro zapamti kad je Ibraga ženio jedinca. Dolaze i svirači. I nakresani Hetko harmonikaš dovukao se i s njim dvojica s bugarijama.

Okrenu se kolo. Sad igraju momci, sad devojke. Poskakuju, podvriskuju. Oteže se kolo, pa izađe i na sokak. Devojke se poslije kola skupe na šerefetu pa samo gledaju. Sad igraju momci. Sve se tresе.

– Ajko bona, poteraj nam te keve malo u avliju – traži Mujo brico. Ajka se razvaljanila. Viče na devojke: “Uh, devojaka i ibreta! Bogme kak'e ste, nećete se nikad

udati!” One se nećkaju, ali pomalo izlaze u avliju i redaju se uza zid. Momci se naslonili na tarabe.

– Vid’, Mejre, kako se je nakinđurila – dobacuje neko ludoj Mejri.

– Ko se je to u Mejru zacopô? – pitaju u smehu momci. – Vid’ bona, šta ti je mušterija.

Mejra se uzvrpoljila i neprestano se cereka.

– Ah devojko, kud god sam hodio, nisam takoj dohodio. Rodila te mati na jelovoj tahti, pa te meni rekla dati i čim te je rodila, meni te poklonila – dovikuje Meho Fati Ramadanovoj. Svi mu se smeju.

– Mujo bolan, što ti kojoj ne prolafiš – pitaju sojtariju Muju, a on se idiotski cereka i viče da ovde nema cure za njega.

– A što si se ti ušutila ko da si halvu mutila. Uh, da si mi bliže, s tobom bi se lepetô kô sa sepetom – preko taraba viče čoravi Ibro Đuli Sinanovoj. – Ne moj se ti na me ljutiti, jer ćeš mi puru mutiti.

– Idi, jado, oči ti se da Bog da izjednačile – dovikuje mu podrugljivo Đula. Svi se smiju.

– Bido, Bido, kad bi te uhvatio po pasu ko miš kajasu, sve bi ti igrali damari ko drvo na kamari – viče sa sokaka Lojo Mujica.

– Uj Lôje, kako i on, bajagi, zna ašikovati.

– Podvirilo se bolan, pa vidilo da je muško – dobacuje grbavi Kreso.

– Vala ti grbo nit’ si muško nit’ žensko – otkresa mu Lojo.

– Uh kad bi te uprtio na se kô kalajdžija čase, sve bi te nosio, dok ne bi obosio – zadirkuje Rahim Zemku Avdaganu.

– Pogledajte udovčine, kako se je i on uzvrpoljio. S mirom sjedi ili hajde pa djecu ljuljaj – rugaju mu se momci.

– Uh momaka mi i tričavi kučina. Još ste vi žuti oko kljuna da se sa mnoom šalite – razljučen viče na njih Ramo.

Opet kolo. Igraju devojke. Trehni kevo, trehni! Hopa ćići opančići, srbijanski navlačići, a čarape snaša dala, ala ih je našarala! – nabrajaju momci.

Ceo dan svet odlazi i dolazi. Istom je prvi dan svadbe, a tek šta će biti sutra. Petnaest će dana svadba trajati. Već je i akšam. U oči petka je. Treba ići u džamiju. “Vakat je keve vakat, ruži će vas kod kuće”, viče devojkama Ajka. Devojke se ogrću boščama i polaze. Valja im na kapiju, jer ne smeju na kapidžik. Baksuz je doba, pa na raskršću ispod kuće može koja nagraisati. A momci opet poklopili vrata pa ni da se maknu. Ajka na njihov viče i curama pravi put. Avlija se prazni. Već je i poslednji gost otišao. Po granama pada gusta mreža mraka. Smrkaje se.

I mujezin je već objavio večernju molitvu, a njegov lepi glas prosuo se je u tihu letnu noć. Sve se utišalo. Samo se na Šehitima svetlucaju zapaljene sveće i po pustom groblju prosipaju se pobožni glasovi sveta što je došao da se pomoli za dušu svojih mrtvih.

(Gajret, 1928.)

SEVDISANJE I AŠIKOVANJE

Večer je kao trudna žena pala na zemlju.

Laki povjetarac zatitra granama lisnatog drveća a kao zlato večernje rumenilo poteče i razli se po srebrnastoj Drini. Zatutnjaše nanule po staroj kaldrmi kraj Begove česme, a veseo kikut i pesma mladosti prosuše se u plavi suton. Zazvečšaše bakarni ibrici, a glasovi pesme razliše se tišinama: "Uzeh đugum i manštrafu".

Ovi se akordi talasali po mirnom vazduhu i gubili se tamo negde iza visokih mračnih taraba u pustim konacima i golicima mlade grudi devojaka što se na nekim šiltetima grče u čežnji za sevdahom i slatkim milovanjem. Oživeše sevdali sokaci i pesme sve dertlije i dertlije prosipahu se kao čežnje za mladostću koja se gasi s jesenskim ružama. A naše mračne mahale prošaptaše šapatom zaljubljenih sevdalija na malim kapidžicama i velikim kanatima.

I Meho Zeko dade oduška svome dertu:

"Bejturane, Bog t' ubio grane,
Niti cvateš nit sjemena daješ."

A kad deset sati oglasi naša stara nakrivljena sahat-kula, zamriješe pesme i sokaci, i mračne sene razvukoše se po izrovljenim pločnicima. Zatreptaše zvezde kao zlatnim lancima privezane za oštre vrhove Kule i Gučice, a Vlašići počеше da mere dubinu noći.

Borike se belasaju u mesečini. Čuje se pesma. To peva Ismet Alijagin.

Već dugo vremena on se zagledao u Sevletu Hasan-begovu. Među njima

kroz kratko vreme zavlada pusti sevdah – karasevdah. Bilo je to za Đurdev dan. Devojke su se skupile u Sevletinoj bašči da se po običaju provesele i poljuljaju na ljuljački koju su svezale za grane kitnjastih jabuka. Ceo dan pevale su i veselile se i Ismet je čuo drhtave glase Azine armonike i požurio se. Devojke se sakupile na sofi oko procvetalih ruža i karanfila. Iznele su meka šilteta, pa se povaljale jedna do druge, naslonjene na gole laktove. Tihi povetarac dopirkivao je do njihovih telesa da ih rashladi. I on se primače bliže i nadnevši se nad kratke tarabe, promatraše njihova puna golišava tela i slušaše vrisak mladosti njihove. U duši mu se nešto uzburkalo, u glavi mu se počе da muti i on se nesvesno prebaci preko taraba i ukočen stade pred devojke. One poskakaše, ali se ni jedna ne mače smesta. Nešto ih je zaustavilo, golicalo, stezalo u grlu da ni najmanji krik ne ispustiše. Sevleta se prva uslobodi i promuca:

– Uh, uh, šta učini bolan! Ako vidi babo čudo će počiniti.

– Neće, Sevleta, neboj se. Istom je podne, a on je u džamiji – promuca Ismet u nekom dragosnom bunilu.

– Ah Sevlo, kako li mirišu feslidžani i bele lale. Bulbuli ti sa grana pevaju.

– Kad nemamo šta bolje moramo i ovo trpiti – procedi uzdišući Sevla i upravi svoje grahoraste oči u Ismota koji, nemogavši izdržati njenog vatrenog pogleda, obori oči. Kao zastiđena isto učini i ona. Stajali su jedno prema drugom. Laki povetarac igrao se s čupercima nje-

zine svilene kose i prosipao ih po umiljatom licu.

I od tad, nastadoše za njih dani sevdisanja. Padale su lepe mesečeve noći i zamatale našu kasabu sedefastim pokrivačima. A u plave sutone mešali su se kikoti mladosti sa zveketima džuguma i ibrika. Ismet je svaku noć kao na krilima pre-lazio po nekoliko kilometara, dolazeći iz letnikovca pod pendžerc svoje Sevlete. S njim je jurio i mesec po modrom nebu i po njemu prosipao svoje svetle pege i vezao lepe priče zanesenih sevdalija. On bi se bacio kamičkom u njezine pendžere gde bi ona obično po celu noć, naslonjena na gvozdene demire, sedila i čekala njega. Pa kad bi čula da kamičak cvrkne u staklo, zaigralo bi joj srce od dragosti, nešto bi joj ugodno i toplo zagolicalo telom i ona bi tada polako oškrinula vrata svoje sobe i šuljala se polagano na hajat, na malo prozorče.

– Jesi li spavala Sevleta?

– Jesam – prošaputala bi ona i ako je bila uverena da bi tu celu noć probdila da on nije došao.

I tad bi nastala tiha zanosna šaputanja zaljubljenih. A dani prolažahu ko godine, a noći bele i razbludne ko lepe žene brzo i neprimetno, ostavljajući samo za sobom po jedan dert više.

A jednog dana, kad se reši za begove sudbonosno agrarno pitanje i stari beg dođe kući sav uplakan sa malim denjkom šarenih banknota u zgrčenoj ruci, i njihovu sevdisanju dolazaše kraj. Stari beg ostavši bez svega, odluči da odmah seli u Tursku gde ga pozivaše i njegov brat Izet koji se već dugo tamo iselio. To

mu dobro dođe, jer je hteo da jedanput raskrsti s tim pakosnim svetom što mu se nesreći u brk podsmehiva. Prodao je i kuću nekom Jevrejину i odlučio se odmah na put.

A jednoga jutra kad Sevleta zateče rasplakanu majku Arife-hanumu u odaji, pa je počeo pitati zašto plače ona joj sve kaza. Sevleta u prvi mah ne poverova, ali kad se starica počeo ponovo gušiti u plaču, govoreći da je beg i kuću prodao, devojku obli jetko zelenilo, pade u zagrljaj majci i zajeca. Arifa je znala za njenu ljubav su Ismetom Alijaginim i radovala se je. Po cijele noći, bdijući uz džamli pendžere, snivala je stara o sreći svoga djeteta. Ali stari o tome nije smio ni znati. On je u duši mrzio Alijagu kao najvećeg dušmanina svoga. Kad se jedan put između njih povede govor o Alijaginim on mrzovoljno dobaci: “Podli su to i pokvareni ljudi, kao i svi ostali skorojevići”. Alijaga i Hasan-beg nekad su bili veliki prijatelji, ali vreme razvrgnu svako prijateljstvo.

Hasan-beg je odlučio, odmah drugi dan, da krene na put u ranu zoru. – Neću da mi moji dušmani znaju šta sam iznio iz kuće – reći će tu večer staroj Arife hanumi koja, sva uplakana, vezaše velike uzlove po pokuštvu. Sevleta se nije mogla ničeg ni prihvatiti. Povukla se u svoju sobu i cio dan plakala. – Da li da mu poručim da odlazimo – pitaše se ona, a vrele suze kotrljahu joj se niz lice. – Moram, moram, da ga još jedanput vidim. – I ona posla Mejrušu da mu sve kaže.

Taj dan prođe im u nekom velikom zabunluku, u plakanju i spremanju. Beg se rashodao po avliji tromo i nesigurno

klecajući i razgledao svaki budžak kao da se htio i s njim da oprosti.

Plav suton pade na oronule mahale i zatitra po crvenim baščama. Prosuše se pesme sevdali sokacima i kikot na Begovoj česmi. Sevla iz svoje sobe slušaše kroz otvoren prozor ove glasove, a kad odjeknuše sutonom drhtavi zvuci harmonike i pjesme:

“Umorih se ružu trgajući
Čekajući kad će dragi doći,”

– ona se sroza niz mekane jastuke i zajeca: “Zar i to morade doći da se selimo u strani vilajet gdje nigdje nikog ne poznamo. Tamo gdje se ne čuje govor niti pjesma naša.”

Tiha noć padaše kao topli zagrljaj a vjetar zašušta u granama. Mesec kao na zlatnoj niti visio je nad našom kasabom i prosipao svoje bledunjave zrake po plavim brdima. Najedanput podmuklo škripnu kapidžik, cvrknu kamičak u pendžere. U Sevlete se zaustavi dah, zatalasa joj se vrela grud i zastruja nešto žilama. U njoj uzavri silna rasplamtela želja za nečim što bi je celu razdragalo, zagolicalo.

Usta joj se požudno otvarahu da se upiju u nešto vrelo i tako slatko, ili možda da se nadiše svježine tih slasti. Topla rumen obli joj lice i ona stidljivo položi svoju malu glavicu na gole ruke i pade u sladosne sanjarije. Teški sevdah i merak poklopi joj dušu. A kad cvrknu i drugi kamičak, ona se trže, zakopča svileno jeleče, škljocnu stara brava i ona se polako izvuče u hajat. Prozor na njemu bio je otvoren, a mekane i zlatne niti mesečeve počеше se kroz njegov provlačiti i igrati na

njenom bledom licu. Tamo u avliji u se-defastoj noći šuštaše klasje pšenice pod zagrljajem vetrića koji donasaše miris letnje noći i razlevaše ga po mahalama.

– Sevleta!

– Ismete!

To bijahu njihove prve riječi i kroz prozor spletoše se njihove ruke i zadrhtaše dva vrela tijela.

– Šta mi činimo Ismete! – promuca ona u bunilu i istrže mu se iz zagrljaja.

– Ah, Sevleta, dušo, zar i nas može neko rastaviti. Ne, ne, to ne može biti. Ja ne mogu bez tebe živjeti – i on pružaše ruke u magloviti suton kao da hoće nešto da uhvati što mu se gubi i leti u nepovrat.

– Mi sutra odlazimo – promuca ona i suzne oči upravi na Ismeta. Njihovi se pogledi sliše, a u njegovim očima zasvetliše se dve krupne suze.

– Ne idi Sevleta, mladosti ti tvoje – moljaše on. Bježimo u Borike, moj će te otac draga srca dočekati. On voli sve vas, vjeruj mi. Hajde Sevlo, ako me i malo voliš.

– Ne smijem Ismete, ne! Ti znaš moga babu. On bi nas ubio.

– Ta neka, neka nas ubije, bar ćemo zajedno umrijeti. A ovako...

– Prokleće me, pa kud sam onda pristala.

– Neće Sevleta. Ko voli onako kao tvoj babo on ne proklinje. On samo blagosilja. Beg će se povratiti kad mu moj otac ovamo dođe i sve kaže.

– Ne mogu Ismete! – proplaka ona.

– Ne možeš. Pa dobro. Ja ću se ubiti prije nego ti odeš iz ove kasabe. Za me više nema života. Razumiješ li? – Ona

sva zadržta jer je bila uverena da bi to on i učinio.

– Ti me ubijaš, Sevleta!

Ona protrnu i očito dirnuta ovim riječima reče: Hajdemo! i bacivši na se bošču, izađe iz kuće. Dvije bijele sjene izgubiše sc niz puste mahale...

Još nije zora ni tračak svjetlosti pokazala, a stari Alijaga uniđe Hasanbegu u sobu, ispriča mu sve i mubarekleisa. Beg se razbjესni i skoči da skine sa čivije pušku, ali kad mu Alijaga dobaci: Prijatelju, zar ćeš ubiti dvoje nedužnih koji se vole! – on se smiri i proplaka kao malo dijete. Njihove se ruke raširišć i negdašnjа dva prijatelja nadoše se ponovo u topлом, prijateljskom zagrljaju.

(*Gajret, 1928.*)

KONAC JEDNOGA ŽIVOTA

(I.)

Krasan je proljetni dan.

Topli povjetarac pronosi bijele pahuļice behara i prosipa ih po našim pokaldrmljenim širokim avlijama, a mirisom svježa i slatka cvijeća zadahnjuje naše stare mahale. Cio je grad oživio nekim novim i veselim životom, drveće je okićeno svježim zelenilom, a potoci monotonо žubore. Sva priroda izgleda kao lijepo nakićena nevjestа.

Podne se utišalo mahalama.

Negdje na kućnoj strehi guće golubovi. Dan je bistar kao suza а sunce je uprlо svoje zrake na krovove kuća i visoke tarabe avlija.

U jednoj osamljenoj kućici na kraj grada leži bolesnica kao mlađan cvijet,

kao kaplja rose mlado djevojčće od osamnaest godina vehne, i nestaje majčine nade. Dugo već pobolijeva majčina Šefika, а evo mjesec dana, kako posve pade na ruke staroj majci. Domaćin, otac ove skromne porodice otjeran je u komoru, а njih dvije samohrane ostadoše same. I od tada se neka tuga а sirotinja useli u ovu kuću. Pošto se Šefika razboli, nastadoše još gori dani. Starica jedan put pozva i ljekara, da joj pruži tračak nade, ali ljekar nakon pregleda sumnjivo zakrenu glavom i staroj tek za utjehu dobaci nekoliko riječi i ode.

Starica je njegovala svoju kćerku а nije se od njene postelje odmicala. Šefika niti jede niti pije, već po cio dan zuri u vrata kao da nekog očekuje. Da li možda svoga čestitog “babu” ili gleda, kako se gube i propadaju njeni mladenački snovi i cio život njezin. А kad poče bolovati i život joj omrze. Prođe po nekoliko dana da ni riječi ne progovori.

Jednog dana pruži ona svoje mršave ruke materi govoreći: “Pogledaj, majko, kako sam smršala, još nekoliko dana, pa će svemu biti kraj. Je l’ da je bolje ovako, nego da se i ti uza me mučiš?” Starica je proplakala: “Ne govori tako, kćeri. Ne rastužuj svoju majku, koja i onako već toliko pati, od neke tuge gotovo mi je srce prepuklo. Sve će ako Bog da biti dobro. Pa eto tebi ide na bolje, već ti se i rumen licu povraća. Još nekoliko dana, pa će majka opet slušati pjesme svoje kćeri.” Bolesnica se tužno osmjehnu i zašuti.

Šefika je sve više pobolijevala. Kašalj je guši. Oslabila je i poblijedila. Lice joj je pomršalo, а oči ispijene.

Nastadoše plave ramazanske noći, kad cio grad zapliva u moru kandilja. Mujezini sa munara dozivaju se kroz tihu proljetnu noć i njihovi glasovi padaju na grad i zamiru negdje u kutovima stare čaršije. Sokaci se raspjevali, a grad ispunio razgovorom.

Jednog jutra Šefiki je bilo lakše. Ležala je mirno, a majka je pokraj nje sjedila. Lijepo jutarnje svjetlo probijalo je kroz mala stakla prozorska, i padalo na lice Šefikino, koje izgledaše kao mrtvačko.

“Podigni me malo,” prošaputa bolesnica.

Starica se prenu i primi pružene ruke Šefikine.

“Kuda ćeš,” progovori ona.

“Hoću da pogledam još jedan puta našu bašču u proljetnom zelenilu.”

Majka je smjesti prema prozoru.

Šefika je gledala dugo u bašču, kako se vjetar poigrava bijelim laticama behara, kako ga vitla, raznosi i prosipa po zemlji, pokrivenoj gusto zelenom travom. Udisala je miris plavih jorgovana i ruža, koje kite starinske zidove njihove kuće. U taj čas uskrсну pred njom bezbroj uspomena iz nedavne prošlosti, kada je mlada, vesela i srećna, po cio dan u bašči cvijeće sadila i pjevala.

Tišina je nijema, samo što pčele zuje u beharu. Dugo je tako sjedila zamišljena, dok je ne trže cik violine i posljednji akordi njezine omiljene pjesme:

„A što su ti mutne oči tako,
Ko da nisi spavala nikako?”

“Negdje slavuj pjevaše sa grane

Ja ga slušah sve do zore rane,

Mila pjesma zanese me, opi

Cjele noći ja oka ne sklopih”.

Violina je jecala, a pjesma drhtala i njezini akordi prosipali se i gubili tamo negdje na kraju pustih mahala.

Šefika je slušala pjesmu, a licem joj poigravao tužan osmeh. Upravila je svoje krupne zamučene oči onamo, odakle pjesma dolazaše i tako je dugo gledala.

Tek je prenu iz dubine misli neka tugovanka:

“Da znaješ, mori mome,

Kolka je žalba za mladost”.

Šefika je probljedila nekim mrtvačkim bljedilom a lice joj orosiše krupne suze. Začuli su se jaki i ubrzani kucaji njezina srca i uzdasi, koji izbijahu iz uzburkanih grudi. Cilik violine i glas pjesme parali su joj grudi, kidali joj nešto, što joj je bilo najdraže...

Bolesnica se zakašlja. Prinese ruku ustima. Iza kašlja osjeti vlažnu i obojenu ruku. Prođe je neki ledeni strah, zatraži da se vrati u postelju. Majka je prinese i smjesti.

Od tog časa krenu bolest na gore, bolesnica se češće gubila. Majka je dozivala, hladila, ali uzalud.

Već je i mujezin na bijeloj džamiji objavio akšam. Ljudi se žurili na iftar. Na grad su se nadnijeli mutni oblaci i malo zatim počеше se spuštati krupne kapljice kiše.

Skromna ova kućica i u njoj tužna porodica udoše u noć kao u neku podzemnu tišinu iz koje su se u intervalima čuli samo teški uzdasi ili tužni zvek zrnaca staričina tespiha.

Starica se prenu, ustade, nadnese se nad bolesnicu, grozničavo je prodrma,

pogladi njezino mršavo lice, koje se već bijaše ohladilo, ciknu i pade pokraj postelje...

Kiša je sve više padala i vjetar je nanosio kroz prozor u sobu, gdje ležaše onesviještena majka uz postelju svoje mrtve kćeri...

(*Novi Behar*, god. 1929.)

KAD PARE GORE

Još od pamtivijeka, zna se da u Dolovima leži mnogo zakopana blaga, sve žutih dukata. Koliko puta vidali su kako humak pod Dolovima gori crvenkastim svjetlom. Mejra Zečeva, jedne noći vraćajući se sa prela, vidjela je kako titra neka svjetlost, dva tri plamička se razvila i opet ugasila. Ona se od tog plamena uplašila i, kao bez duše, otrčala kući gdje su joj dali preko maše vode, a odmah sutra dan saslila joj stravu Timka i hodža Ibiš zapisao. Suljo Bešin isto tako opazio je da na tom mjestu nešto gori, pa, pošto je odmakao, sjeti se da mu je pričala strina Haša da je tu zakopan ćup dukata. On se brzo povratio i baci svoj crveni pojas ondje gdje se već vatra ugasila, ali ga sutra dan ne nađe. Mnogi su opet pričali da se gdje-kad, u gluho doba noći, čuje neki prigušeni plač i jecanje, a zatim odmah veseo kikut i neko čangljanje. Svijet svašta priča i nagađa. Rufkina, starica od stotinu godina, priča kako je tu bila kula nekog bogatog paše sa stotinu žena. On bijaše okrutan i strašno ih proganjaše. One se jedamput zavjeriše i kad je paša spavao, pozatvaraše sva vrata, zapališe kuću i razbjegoše se. Tu propade i svo njegovo

blago i pepeo ga zatrpo. Na to mjesto, kažu, i sad dojahuju vještice na metlama i vretenima. One tu uhvate svoja objesna kola i ko u to vrijeme naiđe pokraj toga mjesta, nagraiše, pa mu mora hafiz Šerbo da sakuplja dairu kako bi s njega opali sihiri. Tu su, kažu, vidali i Maru Ždrahulinu za koju govore da iz svoje kuće muze ovce čak u drugom selu. Mnogi su počinjali kopati na tom mjestu nicali došli do tih dukata. Meholja izvukao čitavu vreću ugljena, a svijet držaše da mu se dukati pretvorili u ugajl, jer nije znao pod kakvim je tilisumom zakopano.

I tako, jednoga dana, i Pâšo Hendin pošao da okuša sreću. Njegov otac bio je silno bogat i svo to blago ostavio njemu. Ali poslije očeve smrti, Pašu uzeše jarani na ruku i proćerdaše mu i posljednu paru. On provodio cijele noći po mehama gdje su mu Cigani svirali i pjevali. Kad bi Mica, mladu cigančica, lupnula defom i zapjevala:

“Mila majko podigni me malko
Podigni me džamu i pendžeru”,

Pâšo bi se latio svoga buđelara i nemi-lice prosipao šarene banknote. A kad sve isprodavao, postade pusti siromah bez ikakova zanata. Počeli mu se oni isti njegovi jarani da podsmjevaju što on s bolom podnosaše. Kad bi se svalio na golu klupu pred Mehinom kafanom, a blijedi mjesečevi zraci prosuli se niz široku čaršiju, on bi snivao o zakopanom blagu. Zato i on pođe da okuša sreću. Ponio je trnokop i motiku i uputio se na Dolove. Za njim su pristala mahalska djeca, pa pošto su vidjeli kako Pâšo zabode motiku u suhu zemlju, počеше mu se rugati

i napadati ga. Skupiše se i stariji i počeše dobacivati:

Kucni Pašo, samo pazi da ne razbiješ čup! Pazi da dukate kokoši ne pozoblju.

A on se samo razmahao i odvaljuje sve veće i veće komade suhe zemlje a kapljice znoja cijede mu se niz lice i kvase zemlju. Već se velika gomila zemlje nakupila na koju Pašo bacaše ispitavajuće poglede. "Nešto je zveknulo" dobacuje neko iz gomile. I zaista u nešto je lupnuo trnokop. Pašo uzdrhta i nepresta. Opet zveket. Pašo se uznemiri. Zamahnu što može više i na trnokopu izvuče jedan gvozdenu obruč. – Ha, ha! To se s čupa svuko! Kopaj, kopaj, sad će i dukati! Pašo samo ćuti. Zna on da se oni njemu podrugivaju i da ga drže za luđaka.

Već je davno i ikindija prevalila. Sunce se već spuštaše niz zelene bregove i za sobom ostavljaše svijetli magijski trag. A Pašo i dalje kopa. Gomila iskopane zemlje postaje sve veća, a izrovljena rupa sve dublja. Svijet se sve više skuplja i zadirkuje. A Pašu spopao pakleni bijes. Eto, cijelo vrijeme uzalud kopa. Ništa se ne pojavljuje. Ni traga od čupa. Trnokop prodire sve dublje u zemlju i odvaljuje komade zemlje. Na jedanput iz Mujkanove avlije dotrča veliki horoz gaćonja, što svojim glasom budi čitavu mahalalu, pa se izazivački nakostriješi, skoči na visoku gomilu zemlje, pa iz sveg glasa zapjeva: –
– Kukuriku-u-u!

Pašo se trže, pogleda drzovitog horoza i svjetinu, koja u taj mah prasnu u nesnošljiv smijeh, a zatim drhtavom rukom baci se kamenom na horoza – Zar da mi se i ti sreći rugaš, kopilane jedan – i, sav

zasramljen, izgubi se niz mahalalu sutom zamotan.

Nije se više nikad u nju ni povratio.

(*Gajret, 1929.*)

TRGOVAC KRESO

Stare krpe-e-e!

Staro gvožđe-e-e!

Stare stvari-i-i!

Svako jutro proderao bi se gradskim mahalama Mujo Kreso, svojim na pola kroz nos promuklim glasom, koji je zvučao tako tužno da bi mu se i najtvrđe srce smilovalo i požalilo ga. A to je Kresi trebalo radi njegove trgovine. Nabrajao je ove uvek iste reči i svaku bi po običaju na kraju otegnuo što može više. A samom svojom pojavom izazivao je kod sveta u isto vreme smeh i sažaljenje. Poguren, prljav, s velikim brazgotinama po čitavom licu i s očima malim i crvenim koje su jedva izvirivale ispod dugih krmeljivih trepavica. Uvek je na njemu bio crni kaput više sličan žaketu, poderan na više mesta a po prsima sav isflekan. Malen, dežmekast, velike glave a na njoj strašno dugačak crveni fes sa još dužom kićankom. O jednom ramenu nosio bi uvek po nekoliko pari "vehdih" odela i po koji par cipela tako da bi mu po jedna cipela visila na leđima a druga se tamo-amo ljuljala po njegovim plisnjavim prsima. Ali to Muji nije ni malo smetalo. Na leđa bi obesio sepet u koga je stavljao razne krpe, komadiće starog željeza, halkica, klina, brava, ključeva, karika i drugih sitnih gvozdenih predmeta. Koračao je kao slepac po izrovljenoj kaldrmi. Poskaki-

vao je i često puta spotaknuo bi se o kakav kamen, posrnuo, zatim sa smeškom skresao “kotilo materino” i nastavio put vičući:

Stare krpe-e-e!

Staro gvožđe-e-e!

Kreso je imao stalne stanice gdje bi malo zastao, nekoliko puta malo više podviknuo, pa ako bi vidio da mu niko ništa ne iznosi, ne bi se nimalo razljutio nego bi samo progundao prema prozorima ili vratima: “Nema, nema. N bilo ničeg, n bilo ni vas”. A kad bi se proturila kroz prozor čupava i bunovna glava gazdarice i rekla: “Pričekaj malo”, on bi se još bliže privukao uz vrata. Tad bi mu iznela obično pantalone, jer se one najbrže poderu.

«A kamo ga kaput?» Upitao bi on menjajući govor na židovski da bi više sličio trgovcu Pulji.

«Nema, nije se još poderao.»

«Eh, eh, čekate dok se podere pa onda Muji da podvališ. Pa pošto te prnje?»

«Nisu to prnje, nego gotov novcate.»

«Ja, koji su vrug nego prnje? Čitav dunjaluk je prnjav a da ne budu ove pantalone!» I tad bi ih uzeo pomno razgledati i javljati razne primedbe dok nebi prisilio prodavača da mu ih pošto-poto dade samo da ga se otrese.

«Pa pošto ga je?»

«Trideset dinara» procedila bi gospođa, gotovo u strahu pred njegovim čudnim izgledom.

«Šta?» začuđen bi podviknuo Kreso i skočio s mesta.

«Ni deset ne vredi. U dućan dođi pa da ti dam po deset koliko hoćeš».

Tad bi obično bilo kako on želi. Kupio bi ih pod krpe, ali ih nebi stavljao u sepet s ostalim krpama nego na rame da ih kojoj “ćoravoj mušteriji” proda pod nove, samo dvaput oblačene.

Tad bi opet nastavio svoj put svejednako vičući:

“Stare stvari-i-i”

Pošto bi obišao sve mahale i ćor-so-kake, otišao bi da otvori svoj dućan,

A njegovo dućanče, više slično kakvoj “huđerici” nego li radnji, smešteno je u jednom mračnom uglu na kraju široke čaršije. Već se je odavno nakrivilo pod velikim teretom visokog krova i nadnelo se nad sokak.

A u njemu što sve nema. Bandžuka, merđana, bašlija, halhala, đerdana, starih srećaka, igračaka i svega onog šta se nebi moglo u celom gradu naći. “I tičjeg mleka u Krese se može naći”, govorahu seljaci i seljanke, koji pored gradske dečurlije bijahu jedina mušterija Kresina.

Najviše je Mujo radio u pazarni dan. Tad bi se razvikao i uzbunio čitavu čaršiju. Taj dan doveo bi on i svoga kržljavog i dremavog sinčića Suljče, koji bi po ceo dan dremao za tezgom. Često puta proderao bi se na njegov Mujo: “Pasji skot što spavaš. Na koga se baci. Ko da te nije Kreso okotio, kotilo ti ćaćino!” Tad bi ga seljanke branile, jer su mogle dok on spava kupovati bez novaca đinđuve.

“Da sam ga ja dremao, davno bi tereziju preko ramena bacio”, vikaše on na Suljče.

Seljanke su mu strašno dosađivale. Po ceo dan prevrtale su i razgledale đin-

đuve, minđuše i ostale nakite i strašno se cjenkale. On bi se razvikao:

“Još ga razgledaš? Ne begenišeš taku rubu. Iz Stambul je to naručeno. Ne trpi Kreso svake tričarije. Hoćeš, nećeš. Idi traži jeftinije, ali kad mi se vratiš, ne dam ti pod ovu cenu”. Tad bi obično kao opčaranoj seljanki utrpao bakarni prsten pod dvanaest karatno zlato.

Veresije nije trpio. Već odavno napisao je veliki oglas: “Čast svakome, veresije nikome”.

A izjutra čim bi otvorio dućan, zavikao bi: “Hajde sevteđija sretan bio. Od tebe sevte od Boga beričet. S mladim spavò s čoravim blago dijelio”.

Građane nije nikako trpio, jer su ga strašno zadirkiivali. Napustili bi za njim mahalsku dječurliju koja bi mu vikala:

“Kad ćeš natrag Kreso-o-o!”

“Ja, nedo Bog, vi natrag, pasja kotila”, doviknuo bi im Kreso.

“Izgore dućan Kreso-o-o!”

“Marš, kopilad!” I počeo bi ih razgoviniti svojom “štapugom”.

Takav nekad bijaše Mujo Kreso. A danas on ne galami našim pustim mahalama niti otvara dućanče. Bolestan je evo već nekoliko godina i leži kod kuće. A kad grane lepo proljetno sunce, izvuče se Kreso iz svoje mračne sobice i sjeda pred kuću da se nagleda sveta od koga je sve do tad zazirao. Sad mu se građani lepo javljaju, a dečurlija ga više ne uznemiruje. Ali mu još i danas u ušima zvoni zajedljiva zadirkivanja: “Kad ćeš natrag Kreso-o-o! Izgore dućan Kreso-o-o!”

(*Gajret, 1930.*)

NJEZINA UDAJA

Ne pamti se da je ikada u našoj kasabi ovakva zima bila. Snijeg zasuo sve pa smetovi zaustavili promet a zima stegla da od nje srce prepukne. Eto, jutros, priča Šećan Melčin, da im se sve u kući zamrzlo pa čak i vrata furunska. I Meho Tarabija što ljeti na pijaci prodaje zelen a zimi vunu presjedio je čitav dan u sanduku punom vune i nije se mogao nikud maknuti.

I eto, u te dane u našoj kasabi, gdje se otac zavadi sa svojom kćeri čim se uda da joj ne bi morao ruho i miraz davati, gdje je prosječno najviše usidjelica i neženja, gdje je mujezin sa munare vikao ženu da istjera kravu iz njive, a svaku noć zaustavljao sahat da mu se ne troše točkovi, dogodio se je jedan slučaj. Neko jutro osvanuo je u Suljinoj kafani Mašo Beljkić koji je došao čak iz druge kasabe da se oženi. Nedavno je doveo mladu što se ono kaže ko kaplju rose pa mu drugu noć pobjegla.

– Što će mi starkelja i sipljo. Ja hoću prema sebi priliku – govoraše njegova nesuđenica.

A on, pošto je ostao sam, odluči da se drugi put neće oženiti iz svog mjesta.

A Suljo kahvedžija poznat je kao dobar provodažija. On je do sad mnoge usrećio. Zna on i koliko koja ima ruha, je li mirazli, ili je otac sve prepisao na sinove. Sve to Suljo zna i ako ne zaviruje ni u seharu ni u gruntovnicu. A sve ga cure vole. Nije ono da ga vole što bi pošle za njega. Bože sačuvaj! On i sitnu djecu ima. One znaju da se u njegov svračaju stranci, a sve opet

izluđeše za strancima i građanima. Nek je stranac, pa makar nigdje ništa nemao.

– Ove naše cmolje misle da će mo mi sijede vlasi plesti. Haj, haj, prevariće se – govoraše naše djevojke.

– Nek je građanin pa mi makar brašno u fišečiću donosio, Bar ću rahat prazan fišek napuhati i pući – govoraše Mejrema.

Zna Suljo i zašto njemu svakog bajrama šalju zlatne čevrme. A on najvoli kad koju usidelicu uselameti i halasi dugog djevovanja.

– Sevap je, a i ne valja da se ne uda. Nije takva ni na onaj svijet pristala.

Čim je opazio Mašu grbavog i ostarjelog, odmah je znao zašto je došao. Ali opet ne valja prenagliti. Pokvariće se. Pa pošto mu Mašo izloži svoju namjeru, on mu odmah poče u zvijezde kovati Timku Banginu, najstariju udavaču u našoj kasabi, koju su do sada nekoliko momaka isprosili pa se popišmanili.

Znam ja, bolan, šta kome treba. Eh, eh! Kućanica, brate, kućanica. Pa onda nešto i miraza. Znam šta hoćeš da re-kneš. Bože sačuvaj. Znam ja da ti nisi potreban. Al' opet, opet. Nije s goreg koju hiljadarku ušlajbočiti. Ne ženi se čovjek svaki dan. A trošak je, bogme. Znam ja to dopro, znam. A ona je vala zgoda i prezgodna. Otac joj zanačija i veliki kućanik. Što se ono kaže, paru na paru slaže. Već ih i pobuđavilih ima. Pa onda i grunt im je veliki. Nekoliko svojih njiva i pašnjaka. Pa onda veliki voćnjaci a u njima svake mive. A samo nju ima i već kažu da je na nju sve prepisao. Pa eto, ako si kail, da pošaljem dijete neka joj kaže i pita možeš li večeras doći da se porazgovorite.

Jah, brate, jah. Znao sam ja da ste vi građani ljudi. – Hajde mali – I on jednom dječaku prišapta da ode Timi Banginoj i da joj rekne kako je došao jedan stranac, građanin da se ženi, pa čuo za nju i pita može li doći da je vidi. A mali je odjurio ko bez duše, jer zna da će dobiti dobar bakšiš.

– Ha, ha, ha, na koga pa na Timku da nabasa. A nema joj vala više od četrdeset. Ha, ha, ha!

Pošto joj mali Bajro očita svoju često puta ponovljenu priču kako je došao nakav građanin trgovac, pa mu se sve zlato sjaji na prsima a prstenje svijetli, – ona da se od neke miline i draganja rastopi. Pa onda na njemu novo čohano odjelo, pa kundure i kamašne, nastavljaše on i ako ga ni vidio nije. A ona samo što od neke dragosti poskakuje i zapitkuje: Kakav je? Koliki je? Je li pristao i plećat. A Bajro samo što opisuje kao da pred sobom gleda Hasan efendiju bilježnika za kim sve naše cure izluđeše, a on im ni mukajet nije. Pa kad Bajro prestade, ona otrča svojoj materi pa je poče grliti:

– Draga majčice, došao nekakav trgovac iz grada u našu kasabu da sebi nađe curu. Pa čuo za me i poslao dijete da pita smije li doći da se vidimo.

– Mani se ćeri besposlica i stranaca. A znaš, bona, da su te nekoliko puta nasamarili, a sve s onim nesretnim Suljom, prisjelo mu da Bog da – proklinjaše stara Mejruša.

A Tima naprčila usta pa se samo protiviti.

– Majko, baš si tuhafli. Nije on kao ostali. Sav se sjaji u zlatu, a na njemu sve novcato.

– E moja ludo, i ostali su takvi bili. Uzajme od svijeta pa se nakindure da se lakše ožene, a poslije svako uzme svoje, a on dibiduz gô.

– Nije, nije, znam ja to dobro – prigovara Timka. – Ti meni uvijek tako: mlada si, luda si, biće mušerija k'o na gori lista, a sad ovako. Sve se moje drugarice poučade, a ja osta da s tobom pletem bijele vlasi – proplaka ona.

– Šuti jadna, što si toliko zaintačila. Da je on kakva dobra prilika odveo bi njega Mujo pekar svojim ćerima.

— Sve ti meni jedno te jedno. Neću vala više ovako pa makar za prosjaka otišla. I Ejub Murkin ako me htjedne poći ću mu.

A stara samo što maše glavom i šapće: “Radi šta znaš, radi šta hoćeš.” I ona mu i poruči da dođe iza jacieje u njihovu avliju turnuvši Bajri može biti posljednju čevrmu u njedra.

Spustila se tiha vedra noć, a studen stegla pa ne popušta. Sastali se miš i mačka. Sve se povuklo u kuće, pa ni žive duše. I Salko pasvandžija već je projurio čaršijom. Potegao je dva-tri put za svaki katanac na ispucalim čefencima da se uvjeri jesu li zatvoreni, pa pošto je našao sve u redu, odjurio je u Huskinu kafanu.

Pošto se je već i jacija klanjala uputi se Mašo Banginoj kući. Došao je do avlije koju su mu naznačili i uvukao se polagano, pa stao pokraj basamaka. U to se začu mala škripa vrata, a odmah iz njih ispade Timka i u mraku opazi jednu po-

grbljenu prikazu gdje dršće na prvom basamaku.

– Ha. to je on – otrže joj se jedan tihi usklik. – Nešto je poguren i star, ali svejedno. Nije stariji od mene.

– Akšam hajrulah, gospođice! – procjedi on ugrizavši se za jezik što je izvalio toliku glupost kad je već davno i jacija prošla.

– Alah raziola – progundā ona i poče se meškolljiti, pečiti i gnjaviti kao maleno nestašno derište. Između njih je bilo desetak basamaka i jedno drugo dobro ne raspoznavāše.

– Je li izun pričī malo bliže? – oslobodi se on.

– Boga mi ne smijem, jer mi je babo plaho ljut, pa bi nas mogao opaziti – prošapta ona iako je u istinu želila da nikako i nema tih nesretnih basamaka. I u taj čas na um palo joj ono prvo djevovanje. Ah, ah pusta mladost! Ali on ipak pređe nekoliko basamaka.

Avlija je visoka, pa tarabe kriju mješečeve zrake da se po njoj ne rasipaju. Za to je mrak kao u loncu. On je ipak i kroz mrak mogao po nešto raspoznati. Vidio je da je plečata, visoka, pozamašna i trompava. Prava muškara. Noge su joj debele i krive, a ruke neobično dugačke. Glas rapav i piskav. A ona opet: da je on pomalešan, velike glave, jedne noge kraće i da na leđima nosi poveliku grbu.

– Vala i ako joj ne vidim lice, sigurno nije najružnija u ovoj kasabi, a bolja me neće – mišljaše on.

– Malen je i trom, ne bi ga se ni malo bojala. Mogla bi ga jednom rukom niz basamake skolobatati.

Eto što su ovo dvoje pa prvom susretu jedno o drugom mislili.

– Kako se ovde kod vas provodi vrijeme, gospođice? – pitaše on.

– Gotovo nikako – odane ona, sva razdragana što je ovako lijepo oslovio.

– Oni naši uhljupi ne znaju nas ni zovnuti kako treba, nego: Će si kevo, kako si kevo. – govori ona – pa nas onda sve svrstali: one najmlađe, što su se istom zadjevojčile zovu cucikama; one malo starije cukarama, a najstarije naprosto curetinama. Eto, mene svi zovu curetina.

– Kako to? – priupita on čudeći se.

– Do onomadne sastajali smo se u Čirišu kod Aze Alijagine, – nastavlja ona – pa nam je Aza svirala na armoniku. Ali nekidan zaglavi joj se pisak, pa ih posla u Sarajevo na popravak. A eto, češće puta pomislim: Mili Bože, kako li je tamo u gradu. Propast će mi mladost u ovoj kasabici. A svijet nekako plaho tuhafli. Niko ni skim ne može. Djevojke jedna drugu samo ogovaraju i munafiče – poče ona grditi cure.

– Tako je to u malim mjestima, a u gradu niko ni o kom ne vodi brigu – reče on.

– Tako su oni ćeretali cvokoćući zubbima od žestoke studeni. Naposletku se ona sjeti pa mu iznese svoj šal da omota uši i babin čurak da se zagrne, a ona se sva umota u materinu feredžu. Sad su izgledali kao prave prikaze. A kad oko ponoći duhnu i nekakav hladan vjetar, ona skuha i čaj pa mu ponudi. Tako su nastavljali sve ugodnije, slađe i zamamnije razgovore, a kad su i posljednji ho-

rozi otpjevali, oni se rastadoše, a on joj obeća da će je sutra zaprositi i voditi.

Sutri dan, u njenoj se kući sve užurbalo. Spremalo se ruho i sve ostalo. Jednica je pa valja, valja. I ruho i sve treba, treba ponovno nabaviti, jer je svo ruho izdavala na poklon. A njoj se od nekakve dragosti dalo na plač. Sikti, sikti cio dan. I kône se skupile da pomognu.

– Eto, i njoj dođe suđeni čas!

– Jah, jah!

A po kasabi se već razbubalo da se Timka udaje. Doznala i momčadija, pa hoće malo da prođumbusa. Zdogovorili se da mladoženji iz kola povade čivije i konjima poodrezuju repove.

A Mašo nekako previše zahvatio onog hladnog vjetra pa ga nekakav težak san pritiskao uz Suljine daske pokrivene hasurama. A kad se već i akšam približi trže se on i pred sobom opazi svoga komšiju Hasana koji bijaše nešto s poslom došao u kasabu, pa reče Maši da mu se žena povratila. Njezini roditelji nisu htjeli reziluka pa je opet na silu povratili.

– Ma šta veliš, bolan, a ja se ovdje gotov oženio. Curi sam već i obećao.

– Idi, budalo, i sa ženidbom i sa svojim obećavanjem. Zahvali Bogu kad ti se je vratila. Nisi ni bio za nje.

– Ama kako ću, kako slagati curi, zaboga?!

– Nisi je ni isprosio ni vjenčao. Pa i da jesi. Ti imaš ženu. Bježi, pa hajd, a njima kako drago. Nisi ti prvi koji si tako učinio. Vraćali su se neki s pola puta. Nego hajde sjedi u kola da bježimo dok je još zarana.

– Kako ću, kako ću, pobogu si brate moj?!

– Samo ti sjedaj, pa ne vodi brigu.

Njih dvojica posjedaše, pojuriše konje i izgubiše se niz sokak, a da ih Suljo ni opazio nije.

Odmah iza akšama skupilo se mnogo svijeta pred Banginom kućom. Čekaju mladoženju i svatove. Neki se već i ljute što toliko po zimi čekaju. U to dojuri Suljo i s vrata povika:

- Pobjeđo đuvegijaaa!
- Šta veliš, bolan?!
- Jest, Boga mi.
- Dao vatru tabanima. Ha, ha, ha-a!
- A šta će Timka?
- Šta je i do sad radila.
- Još joj ima nafake u babinim naćvama.
- Ih, brate ih, čudna reziluka!
- Ovo se nije glasilo!
- Paskovalj jedan, đe curu osramoti!
- Ne bi bila na njenom mjestu nipošto.

I tako naklapajući, svijet se razilazio, a kad je Timka za to saznala, onesvijestila se. (Gajret, 1930.)

RAZBIJENI ŽIVOTI

– Iz zbirke “S kapidžika i demir pendžera” (1930.)

Posle dugog potucanja i selenja iz jedne kuće u drugu, smirila se je naposletku kod jedne debele gospođe, čiji je muž bio neki visoki činovnik. Dodeliše joj za stanovanje mračnu sobicu koja je bila na brzu ruku skovana iz jednog dugog i mračnog hodnika što zaudaraše izmetinama i gniležom. Samo jedan jedini prozor te sobice gledaše u drugi, još mračniji hodnik. Zi-

dovi su joj neprestano bili vlažni, pa je cela soba odisala nekom teškom zagušljivošću vlagom. I eto, u tu sobu useli se ona, siromašna, napuštena Zumra, sa četvero sušičave dece koja su zbog patnje, potucanja i čestog gladovanja izgledala kao blede, providni papir. Bilo je to jednog vlažnog jesenjeg dana. Kad je vetar izvodio svoju žalnu melodiju u granama olinjalih kestena i vitlao požutelo lišće u vazduhu. Svu svoju prtljagu donela je u jednoj iskrpljenoj bošči. Bilo je tu samo nekoliko prljavih posteljica, dva jastuka iz kojih su se izvaljivali bičevi sparne smrdljive vune, jedna izlinjala masna ponjava i nekoliko začađenih šerpica i lončića. S njima se i neka teška tuga useli u tu memljivu sobu. Zacvrkuta nekoliko sušičavih glasića da se malo kasnije stope u jedan bolan, dugi jecaj. Od prvog časa osetiše neku teskobu i smrad koji im natezivaše neku vrtoglavicu. Ona je morala raditi gospođi po cio dan za vrlo neznatnu mesečnu platu i koru hleba koju bi im sa svog stola bacili. Zumra oseti još veću gorčinu života kad gospođina deca počеше tući njene slabunjavce. Mališani tada prvi put osetiše koliki ih zid deli od ovih razmaženih gospodičića. Nisu se smeli ni izvlačiti iz sobice pa, šćućureni u mračnim kutevima, zurili su u čkiljavo svetlo koje je titralo u masnom vazduhu. Majka im se od velikog posla retko danju navraćala, a gdekad bi po ceo dan preseleli sami. Njihove su se misli širile iz tog tesnog prostora i dopirale tamo negde u predgrađe, u svetli prostrani stan gde su prvi put ugledali svet. Došlo bi im da polete iz tog mračnog prostora, da beže iz zagušljivog teškog vazduha u kom je zujalo bezbroj gadnih mušica. Potrčali bi

vratima, teglili ih i pritiskivali. Vešali se o zardalu bravu pa se s prigušenim plačem spuštali na goli pod. Od vanjskog života pamtili su samo kad bi im otac svakog prvog dolazio, lupao na vrata sve dok ih ne bi izvalio i tad bi njegov smrdljivi zadržak alkohola ispunio sobu. Kad bi ih sve s reda istukao psujući im sve što mu na usta dolazi, oteo bi ženi celu mesečnu zaradu i otišao bi nekud. Zumra bi celu tu noć plakala, a četvero mališana privijalo se uz nju.

Ona je poticala iz jedne siromašne ali čestite malograđanske porodice i udala se za Muhameda, sina jednog bogatog industrijalca, koji je do skrajnosti bio razuzdan, pa ga je njegov otac poslao u provincijski gradić gde je imao veliko zakupništvo šume, ne bi li tako, otrgnut od pokvarenog velegrađanskog društva, popravio. Pripustio mu je svu brigu oko posla na kome je radilo mnogo radnika, sekući šumu. Ali on se je malo zadržavao među njima. Smrdili su mu njihovi prokisli gunjevi i košulje na znojnim i dlakavim telima. Najradije je provodio vreme šetajući izrovljenim mahalama lupajući se štapićem i zviždukajući svoju najdražu: "Znaš li majko šta bi bilo najbolje, da izneseš ovaj krevet napolje!" I tako jedno predveče opazi on na nekom kapidžiku lepo, jedro devojče, pa kad htjede da joj se približi, ona otrča u kuću, lupajući svojim nalunama niz avliju. Drugu noć on se tu zastavio, izazvao je na vrata i s njom počeo razgovarati. Ona se stidila. Mucala, a on je obasipao najzavodnijim rečima od kojih bi joj celo telo drhtalo. On je bio od onih ljudi koji svojim obećanjima zavode mlade neiskusne devojke, pa ih onda

ostavljaju starcima s kesavim bradama. On joj je pričao o gradu, o veselom noćnom životu u moru svetiljki i tonova. Ona ga je s radoznavošću slušala i ako ga nije ni razumevala.

I tako, jedne noći, kad je lišće šuštalalo u bašči pod kućom, a miris karamfila širio se sve do njih, on joj počeo opet svoju priču o životu u velegradu gde se i najmanji deo mladosti iskoristi. Čitavo mu je telo gorelo u nekoj vatruštini. Neka nepodnosiva žudnja izbila mu je na usta i on pruži ruke prema njoj, prihvati je čvrsto za ramena, privuče bliže sebi i ona oseti da je nešto vrelo, ugodno opeče po svežim usnama. Ona se za čas izgubi, nešto kao struja zatrzaja joj celim telom, oseti neki žar ali se snađe i odgurnu ga od sebe i pobeže u kuću. On, nezadovoljan, procedi neku krupnu psovku i odjuri niz mahalalu.

Ali on nije bio ubijen ovim neuspehom. Ljutio se na se što je tako prenaglio, psovao tu prostakušu što ne zna da živi. Osećao je da ona mora njegova biti pa na koji bilo način. Pokušavao je nekoliko puta da je vidi, ali uzalud. Kad vide da ne može tako, on se počeo približavati njenom ocu, koji je bio jedan od njegovih radnika. Povisi mu platu pa ga naposletku postavi i nadglednikom. Starac se je čudio otkud u mladog age ovoliko dobrote. Ali jednog dana Mehmed mu razloži kako namerava da se ženi, kako je čuo da on ima kćer (jednom ju je čak dobro i video) i pita ga hoće li mu je dati za ženu. Otac se na ove riječi zaprepasti, promuca nekoliko nesuvislih reči, odmahnu rukom i nastavi posao. Ali kad ovaj počeo navaljivati, starac se branio da to Alijaga ne bi dozvolio da se njegov sin srodi s fukarašima. Ali mladić,

vođen svojom neobuzdanom strašću ne prestajaje sve dotle dok mu je ne obeća. Kad su to Zumri javili, ona je proplakala. Mati je počela koriti što plače nad takvom srećom na kojoj bi joj mnoge aginske kćeri zavidele. Ali ona još jače zajeca i zagnjuri majci glavu u krilo. Stara je to sebi rastumačila kao znak velike radosti. Zumra se nije mogla ocu protiviti premda je znala da je on pokvaren, da je ne uzima iz ljubavi nego da bi se makar na taj način dokopao njenog tela. I jedne svetle proletne noći kad se je sneg topio niz Bojnu a vazduh mirisao prvim ljubicama, on prevede Zumru u kuću koju je iznajmio od jednog meštana.

Kad jo Alijaga za to doznao, razbesnio se i pojurio sinu da ga od tog odvra. Sastali su se odmah posle venčanja. Mladić, je bio hladan. Na svaku očevu reč odgovarao je s negodovanjem, pa tako su se i rastali. Na polasku mu je dobio otac da ga se odriče. I zbilja, tako je i bilo. Posle nekoliko dana došao je trgovac kome Alijaga bijaše prepustio celi posao. Mehmed se je morao od svega odstraniti. Pri njemu je ostala jedna suma novaca, koju on zadržava nameravajući otvoriti trgovinu. Ali naskoro vreme pokvari njegove namere.

U Milkanovu kafanu beše došao jedan ciganski orkestar i s njima jedna mlada, lepa cigančica Cana, koja imadaše puno, oblo telo i glas čist kao zvuk frule. U Mehmedu se opet povraća želja za lumpovanjem, uzbuni se u njemu njegov stari duh i on počne piti. Padale su noći burne kao njegov život i titrale od zvukova ciganskih ćemaneta. On bi neprestano sedeo uz čašu vina, zurio u nju kao da u njoj vidi svoju proživelu prošlost. Kad bi violina zajecala,

a jedan čist, strastven glas prosuo se zamiljenim prostorom:

Daj Mirjano ruse kose, daj

Da ih mrsim ja!

U njemu bi se sve uzburkalo. Krv bi mu proključala u venama a neka toplina oblila mu čitavo teto i zamutila u glavi. I on bi tada nesvesno zatitrao telom po taktu muzike. A kad bi Ciganka lupila defom, ciknula i nastavila:

Daj Mirjano belo grlo, daj

Da ga grizem ja!

On bi kao besan vrisnuo, prihvaćao za čaše i bacao ih po podu. Razbijeno staklo zaškripalo bi pod nogama, a neko ludo maglovito raspoloženje obuzelo bi celu kafanu. On bi tada dozivao Ciganku, cupkao je na kolenima, trgao joj jeleče, lepio po grudima papirnati novac i u besnilu grizao joj telo. Kad bi kući dolazio naterivao bi i Zumru da mu igra i peva psujući joj pri tom seljačku majku. Ona je sve sa šutnjom podnosila.

Ali kad nestade novaca, on isprodava i ono malo pokušstva što je Zumra od oca dobila pa i to prolumpova. Kad kuća ostade gola, on odluči vratili se u grad ne bi li tamo našao kakvog načina da nastavi svoj burni život. Zumri reče da on ide u svet, pa ako hoće neka ide za njim. Ona protuži ali ipak pristade. I jednog tužnog jesenjeg dana ispratiše je njeni roditelji sa suzama u svet da provodi razbijeni život potucajući se ispod tuđih krovova. Ona je nastojala da se uzdrži od plača, ali kad sede u kola na ono malo prtljage, što je ponovno od majke dobila, zajauka i kroz lupu kopita po izrovljenoj kaldrmi, čuo se je njen prigušeni jecaj...

(Gajret, 1930.)

Hamdija Prohić (lijevo) sa Hajrudinom Bujukalićem, suprugom Zulfijom rod. Bujukalić, djecom i jednim rođakom. Dječak na fotografiji je Kemal Prohić, kasniji knjižničar Narodne biblioteke.

Uspomena sa vjenčanja Džemal Halilbegović (desno), u sredini njegova mlada Sibina, a lijevo Hižaga Halilbegović